

Stud.paed. J.Makedonskas

Mtr. 5593.

SKOLU EKSKURSIJAS,
TO NOZĪME UN VEIDI.

III. Ekskursijas gaita:

- 1) ekskursijas mērķa noteikšana,
- 2) vadītāja noteikšana,
- 3) ekskursijas gaitas organizācija.

IV. Ekskursijas veidi:

- 1) individuāla ekskursija,
- 2) grupu ekskursija, priekšvēstule, karte,
- 3) izstāde,
- 4) priekšvēstule.

- 5) ekskursijas gaitas organizācija, priekšvēstule, karte,
- 6) ekskursijas gaitas organizācija, priekšvēstule, karte.

SKOLU EKSKURSIJAS, TO NOZĪME UN VEIDI.

I. Kas ir ekskursija?

II. Vispārīgā ekskursiju nozīme.

1) Ekskursiju nozīme bērna izglītībā:

- a) ekskursijas rāda dabu tās visumā;
- b) illūstrē iegūtās zināšanas,
- c) sniedz jaunas zināšanas.

2) Ekskursiju nozīme bērna audzināšanā:

- a) atziņu gūšanai,
- b) jūtu izkopšanai,
- c) gribas stiprināšanai,
- d) sociālā audzināšanā,
- e) fiziskā audzināšanā.

3) Ekskursiju nozīme skolotāja-audzinātāja darbā.

4) Ekskursiju praktiskie ieguvumi.

III. Ekskursijas gaita:

- 1) ekskursijas sagatavošana,
- 2) vadīšana,
- 3) ekskursijas rezultātu iztirzāšana.

IV. Ekskursiju veidi:

- 1) uzdevuma apmērs,
- 2) vieta māc. priekšmeta kursā,
- 3) ilgums,
- 4) priekšmets:
 - a) ekskursijas dabā, jeb dabaszinātniskās,
 - b) ekskursijas kultūrā, jeb humanitārās.

V. Noslēgums.

I.

Mūsu laikos ekskursijas nevar uzskatīt par jaunu paņēmieni paidagōgijas dzīvē. Tās praktizē visās skolās, to labās puses atzīst visi paidagōgi. Nožēlojams tikai tas apstākļis, ka, teoretiski atzīdami visus labumus, ko dod gudri sarīkota ekskursija, vai vesels ekskursiju cikls, paidagōgi smērā maz izlieto ekskursijas nopietnam paidagōgiskam darbam, bet bieži uzlūko tās, kā atpūtu no klases darba, kā izbraukumu zaļumos. Tādā kārtā zūd lielā daļa no tām vērtībām, kas piemīt īstai ekskursijai. Tā izvēršas par tukšu skraidīšanu un braukšanu un dabū g a d ī j u m a r a k s t u r u . Zināms, arī šādām ekskursijām, sevišķi ja tās sarīkotas pilsētas bērniem, ir savi labumi, kā atpūšanās no klases darba, uzturēšanās svaigā gaisā, tuvāku attiecību nodibināšana skolotāja un skolnieku starpā, jaunu iespaidu iegūšana un t.t. Bet ir arī savas jaunās puses un to starpā lielākā tā, ka šādas ekskursijas kaitē nopietnam skolas darbam, sevišķi, ja tās sarīko bieži.

Uz ekskursijām ir jāskatās no cita redzes viedokļa: ne kā uz rotaļu, bet kā uz nopietnu darbu. Pie tādas situācijas izzūd ekskursijai gadījuma raksturs, izzūd tās nevēlamās parādības, ko var radīt nesagatavota, pavirši sarīkota ekskursija.

Tikai par tādām ekskursijām, kas nav paviršas, kas nevis kaitē skolas darbam, bet to veļ un apgaro, es runāšu šai savā darbā.

Kas ir ekskursija?

Jau senos laikos paidagōgijā darbojās strāva, kas centās tuvināt skolu dzīvei. Šīs strāvas pārstāvju starpā mēs redzam Komensku, Russo, Pestalocci, Lokku un vēl citus slavenus paidagōgus. Šīs kustības pamata principi bij un paliek: uzskatāmība un konkretība. Mūžīgi dzīvā cilvēka tieksme - aiziet prom no ikdienas, atrast ko jaunu, ir radī-

jusi ekskursijas.

Sākot ar pirmiem dzīves gadiem, bērns priecājas, kad viņu aicina iet "pastaigāties". Šī pastaigāšanās, kas aizrauj mazo kā interesanta rotaļa, ir tas, ko mēs saucam par ekskursiju. Tādās ekskursijās bērns iepazīstas ar apkārtni, ar savādo nepazīstamo pasauli pilsētas ielās, uz pilsētas parka celiņiem, vai arī pie kādas lielas smilšu kaudzes, kur viņš kopā ar citiem, tādiem pašiem kā viņš maziem ekskursantiem cep smilšu raušus.

Vēlākos gados tieksme ceļot nepazūd, bet arvien pieaug. Bērni mīl stāstus par ceļojumiem. Ir vesels dzīves laikmets, kad gandrīz tikai tāda veida literatūru var atrast uz zēna galda. Šī lasīšana un sapņošana par ceļojumiem bieži noved zēnus kugu noliktavās, kādā tumšā paslēptā vilciena kaktā un tamlīdzīgās vietās, kas dod iespēju bēgt prom no apnikušā, jau zināmā un meklēt jaunu dzīvi, jaunus iespaidus. Šos mazos ceļotājus gandrīz vienmēr pārved mājās no tuvākās pietātnes. Sapņmuši rājienu, viņi tomēr jūtas, kā varoņi, un citi bērni viņus arī par tādiem uzskata, jo viņi bija mēģinājuši realizēt to, par ko sapņo katrs zēns.

Visiem bērniem piemītošo tieksmi ceļot var izmantot kā lielisku audzināšanas un mācīšanas līdzekli.

Un tā to arī izmanto - skolnieku ekskursijās.

Ekskursijas definējumus sniedz vairāk pedagogu. Es pie tiem neapstāšos. Ekskursiju būtību vispilnīgāk izteic prof. Grevsa definējums.

Tas skan tā (tulkojums nav burtisks): ekskursija (lat. excursio, excursus, grieķu ἐκδρομή) ir skolēnu izbraukums no pastāvīgās viņu atrašanās vietas (skolas un mājas), ceļojums uz noteiktu mērķi; tā ir brauciens, kur piedalās sagatavota un apvienota zināšanu meklētāju grupa vienas vai vairāk personu vadībā; tā ir nogremdēšanās plašajā pasaulē, lai patstāvīgi un tieši pētītu objektus, kas ietilpst dotā (ekskursijas)

tematā, to dabiskā stāvoklī dabā vai arī cilvēku kultūrā, vai abās reizē.

Es aprobežošos ar šo prof. Grevsa definējumu, kas pilnīgi izteic ekskursiju būtību, un iztirzāšu jautājumu par ekskursiju nozīmi.

II.

Ekskursiju nozīmi izglītības ziņā varētu apskatīt no trim redzes viedokļiem.

Pirmkārt, ekskursija rāda dabu tās visumā un vienībā. Skolnieki paraduši sadalīt dabu dzīvā un nedzīvā, un pēdējo vēl - augu un dzīvnieku valstī u.t.t. arvien sīkākos sadalījumos. Ekskursijā viņi var redzēt visu reizē, vienā lielā harmoniskā vienībā, nedzīvo un dzīvo dabu, un arī cilvēku viņa sociālā, oikonomiskā un garīgā dzīvē. (Pēdējo - saimnieciskās, vēsturiskās, literāriskās un t.t. ekskursijās.)

Šāda dabas vienības aina ir nepieciešama bērna izpratnei. Skolas darbā viņš iziet nevis no dabas vienības un harmonijas, bet no tās dažreiz ļoti sīkām daļiņām, tādā kārtā šķirot vienu no otras pat tādas parādības, kas dabā visciešāk saistītas savā starpā. Šim analītiskam skolas darbam ekskursija stāda pretim sintezi un māca parādības uztvert to savstarpējā saistībā.

Otrkārt, ekskursija illūstrē klasē iegūtās zināšanas. Tā ir visspilgtākais un spēcīgākais uzskatāmības līdzeklis veselām mācības nozarēm, kam nepieciešama ekskursija illūstrācijas veidā. Viena - otra svarīga pazīme, dažkārt pats priekšmeta gars noskaidrojas skolēna apziņā ekskursijā. Stāvot kādu vēstures pieminekļu priekšā, dzirdot vadītāja paskaidrojumus par šīs vietas nozīmi, par tās lomu sirmā pagātnē, ekskursanti izjūt itin kā pašu vēstures būtību. Viens otrs runātājs apklust, aiztur elpu un noliec galvu, lai noklausītos mūžības soļos....

Ekskursija var būt tīri utilitāri-illūstratīva, arī to var apsveikt. Tā ir kā dzīvības eleksirs dažkārt bālai un mazasinīgai stāstīšanai un atstāstīšanai, kā bieži pāriet vairāk klases stundu.

Treškārt, ekskursija sniedz arī jaunas zināšanas, jo pastāv ne tikai illūstratīvā rakstura ekskursijas, bet arī tādas, kuru dalībnieki

patstāvīgi pētī. Vēlāk es apskatīšu šo ekskursiju veidu sīkāk.

Bez izglītības nozīmes ekskursijām vēl liela audzināšanas nozīme, kā atziņas, tā arī jūtu un gribas sfērā.

Atziņas laukā ar ekskursijas palīdzību bērns iemācās izklaidīgas skatīšanās vietā precīzi novērot, kāds process jau savienots ar koncentrētu domāšanu. Attīstās uzmanības koncentrācijas spēja un uzmanības asums. Bērns iemācās spriest par redzēto, apvienot jauno materiālu ar jau skolā iegūto, tādā kārtā vingrinot un attīstot savu spriešanas spēju.

Fantāzijai lielisks darba lauks ekskursijā. Viss jaunais, neredzētais modina bērna fantāziju, padara to bagātāku, lokaņāku, dzīvāku.

Ekskursijas iespaido arī skolnieka jūtu dzīvi.

Attīstās i n t e l e k t u a l ā s j ū t a s, kā piem. dziņa pēc zināšanām (любопытность), kas ir kultūras sasniegumu pamats.

Ekskursantu starpā valda darba prieks, kas cieši savienots ar jaunu atradumu prieku, sevišķi zēniem bezgala patīk kaut drusciņ līdzināties Kolumbam. Un ekskursijā uz katra soļa var atrast jaunu Ameriku.

D a b a s m ī l e s t ī b a arī svarīgs ekskursijas mantojums. Dažs labs no skolniekiem-pilsētniekiem nekad nav bijis pļavā vai mežā, citi varbūt ir bijuši, bet nav redzējuši ne pļavas, nedz meža, jo nav mācējuši skatīties. Skolotājs, kas mīl dabu un prot baudīt dabas skaistumu, var viegli ar pāris vienkāršiem vārdiem aizraut sev līdz arī skolēnu sirdis un palīdzēt viņiem vērot dabas skaistumu. Dabas mīlestība pieder jau pie aistētiskām jūtām, kas vispār ļoti attīstās ekskursijās. Pilsētnieku bērnus tās var iemācīt izjust dabu, laucinieku bērnus - izjust pilsētu, lielās pilsētas poēziju. Specialās pilsētas ekskursijas dod ļoti daudz labuma. Pilsētās daudz piemērota materiāla, kas modina un kopj aistētiskās jūtas, tā piem. mākslas pieminekļi, ko

apskata un pētī speciālās ekskursijās. Apskatot skulptūras, gleznas un citus mākslas darbus, noklausoties vadītāja paskaidrojumus, bērni sāk saprast mākslu, kas ir viens no vistiešākiem un visjaukākajiem ceļiem, lai izkoptu aistētiskās jūtas. Ļoti daudz šai ziņā sniedz arī pilsētas arhitektūras pieminekļi.

Ekskursijām liela audzināšanas nozīme arī gribas sfērā.

Pirmkārt atzīmējama uzmanības koncentrācija tādos apstākļos, kas varētu izklaidēt uzmanību. Tiešām, ekskursijā ļoti daudz jaunu iespaidu pārsteidz bērnu, viss viņam liekas interesants un vērtīgs. Atrast šai daudzumā to, kas saistīts ar ekskursijas tematu, nostādīt to pirmā vietā, un tad jau, izejot no tā, apskatīt visu pārējo, tas ir grūts darbs. Šai darbā audzinātājs palīdz bērnam, bet dažās ekskursijās bērns to izdara patstāvīgi, piem. ekskursijās, kas sarīkotas pētīšanas nolūkā, kur skolēni paši patstāvīgi strādā. Kad ekskursijas sadala grupās ar patstāvīgiem pētīšanas uzdevumiem, bērnos rodas atbildības sajūta, pateicoties kam, bērns pieradinās savaldīties un piemērot savu rīcību uzdevuma prasībām. Patstāvības sajūta, lepnums, ka viņam uzticēts zināms darbs, vingrina skolēnos *i n i c i ā t ī v i*, skolēns paliek drošāks, apķērīgāks, rodas tieksme aktīvi darboties. Visi minētie labumi attīstās, pateicoties pašdarbībai.

No svara gribas audzināšanā arī tas, ka ekskursijas laikā skolniekam jāatsakās no dažām dzīves ērtībām, pie kurām tas ir pieradis mājās. Sevišķi tas mēdz gadīties garākās ekskursijās. Bērns pierod pats par sevi gādāt un tādā kārtā iznīcināt sevi mīkstumību.

Sabiedriskās audzināšanas laukā ekskursijas sniedz daudz laba. Tās veicina solidaritāti un aktīvo disciplīnu. Bērns jūtas kā kādas vienības daļa, kam jāpilda šīs vienības uzdevumi. Pārējos savus biedrus ekskursantus viņš uzskata par draugiem un palīgiem šī uzdevuma pildīšanā. No liela svara ir izvēlēti kādu no skolēnu vidus, vai vēl labāk

ļaut viņiem pašiem izvēlēties kādu no sava vidus, kas uzņemtos gādāt par kārtību ekskursijas laikā. Kādu citu varētu izvēlēties saimniecības lietu vadīšanai un t.t. Šādi "amati" ceļ bērna pašcieņu un piespiež viņu pašu labi uzvesties un gādāt par to, lai arī viņa biedri to darītu. Ieteicams dažkārt ievēlēt pašus lielākos palaidņus šinīs "amatos".

Neviens neapstrīdēs, ka fiziskās audzināšanas laukā ekskursija sniedz mums ļoti daudz. Sevišķi tas būtu sakāms par ekskursijām dabā. Pa visu ekskursijas laiku bērni atrodas svaigā gaisā, staigā, skraida, rotaļājas un t.t. Muskuļus stipri vingrina kā darbā, tā arī rotaļās. Un pārbraucot mājās pēc ekskursijas dienas, bērni sajūt veselīgu nogurumu, viegli aizmieg un sapņos vēl turpina dienā iesākto ekskursiju.

Viss tas, ko es līdz šim esmu teikusi par ekskursijas nozīmi, attiecas uz skolnieku. Bet ļoti daudz no teiktā varētu attiecināt uz skolotāju-audzinātāju, ekskursijas vadītāju.

Ekskursijas tuvina skolotāju skolniekam, palīdz nodibināt viņu starpā vienkāršas, draudzīgas attiecības. Kopējā darbā un rotaļās skolotājs var tuvāk pieiet pie individuālitātēm, dažkārt ekskursija palīdz saprast atsevišķo skolnieku psihiskās savādības.

Viens no ekskursiju praktiskiem ieguvumiem ir dažādu kolekciju sastādīšana, ko var izlietot klases darbam.

III.

Ekskursijas gaita.

Parastā tipa ekskursiju var sadalīt trīs momentos:

1) sagatavošanā, 2) vadīšanā un 3) ekskursijas rezultātu iztirzāšanā.

Es mēģināšu raksturot minētos trīs momentus.

Ekskursijas sagatavošana ir ļoti svarīgs moments. Ja skolotājs pats ekskursijai labi sagatavojies, ja viņš kādas dienas iepriekš ir aizgājis vai aizbraucis uz ekskursijas vietu, apdomājis labi ekskursijas plānu, iespējami labi apdomājis arī, kā grozīt to plānu, ja notiktu kas neparedzēts, tad nevar gadīties, ka ekskursija iznāks mazvērtīga, ka tā pārvērtīsies braucienā zaļumos. Protams, visu paredzēt nevar, un tas arī nav vajadzīgs. Mazas pārmaiņas plānā, bez šaubām, notiks ekskursijā, tieši uz vietas; un ja skolotājs būs labi sagatavojies, tad viņš pratīs šīs pārmaiņas un papildinājumus ievietot ekskursijas plānā tā, lai tās plānu nejauktu, bet ekskursiju padarītu dzīvāku un interesantāku.

Ekskursijai jāgatavojas ir skolotājam, ir skolniekiem. Skolotājs aiziet vai aizbrauc uz vietu, ko ir izraudzījis ekskursijai, apskata, vai tā piemērota ekskursijas tematam, vai tā dod vielu pārrunām uz vietas u. t. t. Viņam jānoskaidro arī, kur ekskursanti varētu apmesties par nakti, ja ekskursija ir gara, kur varētu dabūt pusdienas, tēju, un vēl citi tamlīdzīgi praktiski jautājumi. Turpat uz vietas viņam jāuzmet ekskursijas plāns, ko viņš vēlāk var smalkāk izstrādāt un papildināt. Kad skolotājs visu ir noskaidrojis, apdomājis, kad arī plāns jau ir gatavs, viņš paziņo skolniekiem par ekskursiju, paskaidro tās tematu. Ja skolotājs rīko ekskursiju, beidzis kādu sava priekšmeta nodaļu, piem. zooloģijā, botanikā, ģeografijā, vēsturē, tad viņš liek bērniem šo nodaļu atkārtot. Klasē kopēji pārrunā ekskursijas tematu, skolotājs dod aizra-

dījums, noskaidro ekskursijas uzdevumus, pastāsta bērniem par tās vietu. Šī iepriekšējā pārrunāšana sagatavo skolniekus ekskursijai un modina viņos vēlēšanos pašiem redzēt visu to, par ko tagad stāsta. Iztirzāt novērošanas uzdevumus pirms ekskursijas arī no svara. Skolotājs dod dažus tematus, par kuriem jāraksta referāti. Var dot 3-4 tematus: vienu-divi nopietna satura, sakarā ar ekskursijas uzdevumu, pārējos - vieglākus, piem. "Kāda brauciena aprakstu", vai "Manas atmiņas par ekskursiju." Pēc tam, kad šie temati ir uzdoti atsevišķiem 3-4 skolniekiem, kas uzņemas uzrakstīt referātus, skolotājs sadala vēl dažus darbus, kas attiecas uz ekskursiju, kā: skolniekam, kas labi zīmē, liek paņemt līdž papīru un zīmuli, lai uzzīmētu kādas sevišķi raksturīgas vietas vai skaistus dabas skatus. Ja kādam skolniekam ir savs fotografēšanas aparāts vai skolai tāds ir, tad arī to liek paņemt līdž. Zīmējumi un uzņēmumi pēc ekskursijas pievienojami referātiem.

Skolotājs dod bērniem arī dažus praktiskus aizrādījumus: noteic, kāds apģērbs, kādas ēdamvielas jāņem līdzi. Ja ekskursija domāta vairāk dienām, tad šie jautājumi ļoti rūpīgi jāapspriež.

Otrais ekskursijas moments ir tās vadīšana. Lai ekskursija būtu dzīva un interesanta, skolotājam nevajaga daudz stāstīt un izskaidrot. Lai arī bērni stāsta! Skolotājam tikai jāierosina un jāattīsta viņos pašdarbība, kas parādās novērošanā un pētīšanā. Viņa loma - palīdzēt skolniekam ar saviem aizrādījumiem tad, kad tas ko nepareizi dara, un griest bērna vērību uz to, ko viņš pats nepamana, kam pāriet garām. Bet visu laiku jārikojas saskaņā ar izstrādāto ekskursijas plānu.

Vairāk reižu ekskursijas laikā skolotājs ar skolniekiem pārrunā redzēto. Skolnieki stāsta, kas katram sevišķi patīcis, uzstāda dažādus jautājumus. Skolotājs atbild iespējami tikai tiem jautājumiem, ko var attiecināt uz ekskursijas tematu. Ekskursijas vadīšanas noteikumus ne-

var izstrādāt kā likumu visām ekskursijām. Sakarā ar katra tipa ekskursijas savādībām mainās arī ekskursijas vadīšana.

No liela svara disciplīnas jautājums. Ja skolēnu skaits nav pārāk liels, ja ir izstrādāts ekskursijas plāns, un ja ekskursija neieilgst, tad disciplīnu ieturēt nav grūti. Tas pilnīgi atkarājas no paša skolotāja.

Liela nozīme ekskursijās ir jautrības elementam. Kad skolotājs redz, ka daži bērni jau noguruši, daži sāk jau gaļlaikoties, viņš atļauj viņiem atpūsties, sarīko rotaļas, kopējū dziedāšanu u.t.t. Tad skolnieki atkal jauniem spēkiem var ķerties pie darba.

Ekskursijās, sevišķi gaļākās, vislielākā vēriba jāpiegriež higiēnai. No svara piem. karstā vasaras laikā neļaut dzert nevarītu ūdens. Vairāk dienu ilgstošās ekskursijās skolotājam jāņem līdzi nepieciešamās zāles.

Pēdējais ekskursijas moments - tās rezultātu iztirzāšana klasē. Tā var notikt vai nu otrā dienā pēc ekskursijas vai vēlāk, kad būs izstrādāti visi uzdotie referāti. Šai ekskursijai veltītā stundā savāc visu materiālu, ko ir devūsi ekskursija. Skolotājs nostiprina ekskursijas sakaru ar mācīto kursu, izceļ tanī vissvarīgāko, pārliecinās, cik lielu iespaidu šī ekskursija ir atstājusi uz bērniem. Daži skolotāji pēc šādas kopējas ekskursijas iztirzāšanas uzdođ kādu klases darbu visai klasei. Daži tam nepiekrīt. Ja šī darba temats nav pārāk grūts, un ja ekskursija ir bijusi svarīga, tad tāds klases darbs būtu vēlams.

Vispārīgi šī ekskursijas rezultātu iztirzāšana atkarājas no tā, kādam priekšmetam bija veltīta ekskursija.

IV.

EKSKURSIJU VEIDI.

Ekskursijas sadalot, jāievēro:

1. uzdevuma apmērs,
2. ekskursijas vieta mācības kursā,
3. ekskursijas ilgums,
4. priekšmets.

I. Ievērojot uzdevuma apmēru, ekskursijas var būt: a) ar stingri norobežotu uzdevumu. Tādas ir pa lielākai daļai parastās ekskursijas, par kuŗu vadīšanu jau minēts; b) ar vairāk uzdevumu. Šādas ekskursijas retākas, jo grūtāki sarīkojamas, tām vajadzīgi vismaz divi vadītāji - pedagogi. Var, piemēram, savienot botanisko ekskursiju uz laukiem ar kādas vēsturiskas vietas apskatīšanu, kas turpat tuvumā atrodas. Vajadzīgi 2 vadītāji: botanikas un vēstures skolotājs. c) Dažreiz sarīko tādu ekskursiju, kuŗas uzdevums zināms tikai vispārējos vilcienos, kā uzmetums. Šāda veida ekskursiju var uzticēt tikai skolotājam ar lielu pieredzi un kam ir spējas vadīt ekskursijas. Var gadīties, ka šāda^s ekskursija^s norit spīdoši, ģeniāli un paliek bērnu atmiņā uz ilgu laiku. Bet vispār tās nav ieteicamas, jo tas ir ekskursijas tips, kas visvieglāk var izvērsties par izbraukumu zaļumos, par tukšu staigāšanu, bezgalīgām rotaļām, kas galu galā pat bērniem paliek gaŗlaicīgas.

2. Runājot par vietu, ko ekskursija ieņem mācības priekšmeta kursā, jāsaķa, ka tā var būt a) illūstrācija jau mācītai priekšmeta nodaļai - parastais ekskursiju tips, un b) pētīšana, analīze.

Anciferovs savā rakstā, kas ievietots grāmatā "Ekskursijas kultūrā", sniedz mums šādas ekskursijas piemēru. Temats: "Lielpilsētas tirgus".

Tas sadalīts vairāk pakārtotos tematos: I) tirgus vieta, tirgus plāns; 2) tirgus sakars ar laukiem (bērni novēro lauciniekus, kas atveduši savas preces tirgū: apģērbs, valoda u.t.t.); tirgus tipa noteikšana (vai tirgošanās notiek slēgtās telpās, vai uz klaja laukuma, vai tipiskās tirgus būdīpās u.t.t.); 4) tehniskā puse: laukuma iekārta tirgus vajadzībām: kanalizācija, apgaismošana u.t.t. 5) Tirgus pārvalde. 6) Ko tirgū pārdod? 7) kā notiek tirgošanās? 8) Iestādes un uzņēmumi, kas atrodas tirgus tuvākā apkārtnē. 10) Tirgus apkārtnes iedzīvotāji. II) Tirgus vēsture.

Visus skolniekus sadala grupās pa 2-3 katrā, un šos pakārtotos tematus uzdod pa vienam katrai grupai.

Ekskursija sākas ar to, ka visi ekskursijas dalībnieki kopā ar vadītāju apstaigā tirgu tādā stundā, kad tā darbība jau pa daļai apklust, kad ir iespējams mierīgi apstaigāt visu laukumu, piegriežot skolnieku uzmanību tam, kas varētu noderēt, tematu tuvāki apstrādājot. Tad, nākamā rītā, pirms mācības sākuma (jo tirgus sāk darboties ļoti agri) skolnieki paši patstāvīgi, katra skolnieku grupa atsevišķi, eiziet savā patstāvīgā ekskursijā. Pēc tam šo mazo ekskursiju rezultātus katra grupa apstrādā. Tad kopējā darbā klasē apspriež ekskursiju tās visumā un arī katru atsevišķu tematu. Tādā kārtā visi skolnieki aktīvi darbojas, patstāvīgi pētī un, beidzot, dabū skaidru un vispusīgu jēdzienu par attiecīgu parādību (šīnī gadījumā par tirgu un tā darbību).

Šis ir tādas ekskursijas piemērs, kur izpaužas skolnieku pašdarbība.

3. Tad vēl ekskursijas sadala, ievērojot ilgumu: tās var ilgt dažas stundas, dienu, vairāk dienu, nedēļu, mēnesi un pat vairāk mēnešu. Skola vairāk rīko pirmās, pēdējās jau jāuzskata par lieliem ceļojumiem,

kas parasti notiek brīvlaikā.

4. Ievērojot priekšmetu, izšķir divus ekskursiju veidus:

a) ekskursijas dabā, jeb dabaszinātniskās un

b) ekskursijas kultūrā, jeb humanitārās.

I. DABASZINĀTNISKĀS EKSKURSIJAS

Jeb ekskursijas dabā ir ceļš, pa kuru bērni aiziet no nedzīvām, dažkārt apnikušām grāmatām, kas māca par dzīvi, pie dabas, kas nevis māca, bet rāda dzīvi. Bērni tieši, bez kādas starpniecības sāk pētīt un apbrīnot dabu. Kad lielā dabas dažādībā viņiem izdodas atrast šo to jau zināmu, grāmatās lasītu un mācītu, viņi jūtas kā jaunu zemju atradēji. Tas, kas likās nepatīkams, gaļlaicīgs un grūts, tagad tur, pļavā vai mežā, zem saules un zilām debesīm liekas daudz saprotamāks un tuvāks. Tas tāpēc, ka visapkārt dzīvi, rokām taustāmi piemēri paskaidro un apstiprina katru likumu, katru grāmatas nodaļu. Bērni sajūt skolas mācību tiešo un dzīvo sakaru ar dzīvi, un tāpēc viņi pēc ekskursijas ar jaunu prieku un jaunu interesi ķeras pie grāmatām, pie dažādu žādu schematisku sadalījumu iemācīšanās, pie visa tā, kas agrāk bij gaļlaicīgs un šķita esam nevajadzīgs. Tagad tas liekas gluži citāds, apgarots un darba prieka pilns. Cik ļoti interesanta ir arī patstāvīga pētīšana dabā, ko ierosina ekskursija. Katrā bērņā ir paslēpts mazs pētnieks, kas dažkārt mātei sagādā daudz rūpju ar saviem pārdrošiem pētījumiem. Ekskursija izlieto šo tieksmi un atver tai plašu un auglīgu lauku, kur tā var attīstīties, nesot visiem prieku un labumu.

Dabaszinātniskās ekskursijas sadalās botaniskās, zooloģiskās, ģeografiskās (kas, patiesību sakot, stāv vidū starp dabaszinātniskām

un humanitārām ekskursijām), geologiskās un vēl citas.

a) BOTANISKĀS EKSKURSIJAS.

Šo ekskursiju vadīšana ir vienkārša un reizē arī komplicēta. Savest bērnus pļavā, plūkt puķes un zāles, sakārtot tās grupās, paskaidrot to savādības, noskaidrot nosaukumus u.t.t. - tas viss liekas būt ļoti vienkāršs. Patiesībā tā nav. Daba sniedz ekskursijai tik plašu materiālu, ka to nekādā ziņā nevar saskaņot ar nabadzīgo skolas kursu botanikā un arī nevar apskatīt tanī kārtībā, kādā botaniku māca klasē. Vadītāja stāvoklis šādā ekskursijā bieži kļūst ļoti neapskaužams, jo bērni, priecīgi par lielām dabas dažādībām, nāk ar ļoti nesakarīgiem jautājumiem dažāžādās botanikas nozarēs un prasa paskaidrot tādus augus, ko pats skolotājs dažreiz nevar noteikt. Tāpēc ir ieteicams, lai skolotājs, sagatavojot ekskursiju, pirmkārt piegriestu vērību tam, kādas augu formācijas sastopamas tanī apvidū, kur viņš domā rīkot ekskursiju. Viņam jāizpētī šo formāciju grupas un to īpatnīgākie eksemplāri. Tad skolotājs ekskursiju varēs iesākt ar šo formāciju raksturojumu, bērni sagādās materiālu, no kuŗa viņš varēs izmeklēties to, kas vajadzīgs viņam tematam. Vispār nav labi, kad ekskursijas temats pārāk plašs, tāpēc ļoti ieteicami tematu šādā veidā sašaurināt.

Pie botaniskām ekskursijām pieder arī ļoti skaista un interesanta ekskursija, kas sarīkojama agrā pavasarī. Tā ir pavasara ekskursija uz mežu. Šinī laikā vēl maz kas ir izaudzis un uzplaucis, tāpēc materiāla (botanisko eksemplāru ziņā) nav pārāk daudz. Bet tas, kas ir, dara lielu prieku, kā bērniem, tā arī skolotājam, jo šie stādiņi ir pirmie pavasara vēstneši. Materiāla nav daudz, bet tomēr pilnīgi pietiekoši. Lapu koku mežā sevišķi daudz pirmo mazo zālīšu un puķīšu, skuju mežā to mazāk. Šinī ekskursijā bērni mācās arī izšķirt kokus un dažādu koku apaugļošanas veidus.

Pavasara ekskursija uz mežu dod bērniem ne tikai zināšanas, viņus ne tikai iepazīstina ar meža augiem un kokiem, bet modina viņos arī svaigu un priecīgu pavasara sajūtu, kas pati par sevi ir ļoti vērtīga.

b) GEOGRAFISKĀS EKSKURSIJAS.

Kā piemēru mēs varētu apskatīt ekskursiju uz kāpām. Šī ekskursija ir ļoti izdevīga, jo tās materiālu var sadalīt vairāk tematos. Faktori, kas veicina kāpu "dzīvi" ir: jūra, vējš un stādi. Sakarā ar šiem faktoriem var izstrādāt arī visas ekskursijas gaitas plānu. Viens no minētiem faktoriem - stādi - ierosina bioloģisko tematu - par apkārtnes t.i. kāpu iespaidu uz stādu dzīvi. Jautājums par stādu sakaru ar apkārtni un piemērošanos tai ir viens no bioloģijas pamatjautājumiem. Ekskursijā uz kāpām šo tematu var jo izdevīgi izlietot. Var piegriezt vērību arī geoloģiskai pusei. Par šo pusi ir ļoti labi un pamatīgi rakstījis N.Sokolovs ("Дюны, их образование, развитие и внутреннее строение.") Visus šos tematus var izlietot ekskursijā uz kāpām, kas tādā kārtā iznāks ļoti vispusīga.

c) ZŪOLOGISKĀS EKSKURSIJAS.

parasti bērniem sevišķi patīk, jo tās bieži savienotas ar dažādu kolekciju sastādīšanu, kas bērniem vienmēr dara prieku. Vispopulārākā no šī veida ekskursijām un arī visvieglāk izvedamā ir ekskursija, kuŗas tematu varētu formulēt šādi: "Dīķa iedzīvotāji." Šādu ekskursiju sarīkot ir ļoti viegli: tā ir labvēlīga tanī ziņā, ka izvedama kaut-kuŗā laikā, ko nevar teikt par citām ekskursijām, kuŗu rezultāti atkarīgi no saulaina laika. Minētā ekskursija var izlikties pārāk primitīva, vienkārša. Bērni, sagatavojušies lielam ceļojumam, var justies vilusies savās cerībās, kad par ekskursijas mērķi viņiem jāuzskata kāds niecīgs dīķītis vai grāvītis. Zināms, ka tad ekskursija jāiesāk ar

paskaidrojumu, ka dabas dzīvē nav sadalījuma lielos, svarīgos organismos un mazos, nesvarīgos: kuŗš katrs dabas loceklītis svarīgs, katram sava vieta, katram sava vērtība. Bieži vissīkākiem organismiem ir vislielākā nozīme cilvēka dzīvē.

Pēc šāda ievada var īsi atkārtot klasē mācīto nodaļu, kas saistīta ar ekskursiju, un tad tikai stāties darbā. Materiāla būs diezgan. Bērni ar savām ķeselītēm izmakšķerēs tik lielu daudzumu daždažādu dzīvnieciņu, ka pietiks vielas skolotāja paskaidrojumiem; arī skolas akvariums būs nodrošināts jaunām kolekcijām.

Ļoti interesantu zooloģisku ekskursiju apraksta prof. V. Dogels savā rakstā "Zooloģiskā ekskursija uz Līgovo". Lasot šo rakstu, var redzēt, cik bezgala lielu materiāla dažādību sniedz daba zooloģiskai ekskursijai. Bez jau minētiem ūdensdzīvniekiem, kuŗu ļoti daudz kaut kuŗā grāvī vai dīķī, mēs vēl uz katra soļa sastopam interesantus eksemplarus. Kur tos meklēt? - Visur. Ja ekskursantiem gadās atrast ceļā kādu vecu, dziļi zemē iegrimušu dēli, kādu akmeni, vai ķiegeli, tie ir jāapgriež un jāapskatās, kas zem tiem dzīvo. Var būt, ka bez sliekām tur uzies vēl kādu jaunu interesantu dzīvnieciņu. Ja pa ceļam gadās ziedoši krūmi, jāpamēģina noķert kādu bitīti vai kameni, kādu skaistu mušu vai taurenīti (ķert ar entomoloģisko tīkliņu). Lai apskatītu bites vai kādu citu insektu, kas dzel, tas vispirms jānonāvē; tam nolūkam parasti lieto ciankaliju. Bērniem ļoti patīk ķert lidojošus taurenīšus un vaboles ar tīkliņiem.

Kāda meža tuvumā var apskatīt vecus celmus. Zemē ap šiem celmiem mēs varam atrast nakts taurenīšu kūniņas, ko bērni var kopā ar zemi paņemt uz mājām un gaidīt taurenīšu izkūpošanos; tad vēl zirnēķļus, daudzķājus un citus insektus. Ja mēs sasitīsim kādu sapuvušu celmu, tad tanī ieraudzīsim bezgala daudz visvisādu dzīvnieku. Tādā kārtā kuŗā katrā dabas kaktiņā var atrast ļoti daudz materiāla zooloģiskai

ekskursijai. Pa ekskursijas laiku var novērot putnus, viņu izskatu un balsis. Prof. Kaigorodovs rakstā "Наблюдения птиц во время школьных экскурсий" ļoti ieteic protokolēt katra putna izskatu un izturēšanos un, ja nevar tūlīt noskaidrot, kas tas par putnu, tad to izdarīt vēlāk, ar kāda lietpratēja palīdzību, ievērojot protokola atzīmes.

d) GEOLOĢISKĀS EKSKURSIJAS

maz izplatītas, tāpēc arī es tās sīki neiztirzāšu.

Ir trīs elementi, kas runā par labu šādai ekskursijai: 1) zemes virskārta (augšne) ir objekts, kas ļoti pieejams apskatīšanai un pētīšanai; 2) augšne ir ļoti svarīgs objekts, jo no tās lielā mērā atkarājas cilvēka dzīves veids; 3) augšne ir sevišķi interesants objekts, jo tā nav nekas stabils, nedzīvs, bet - dzīvs un mainīgs organisms. Tās maiņas ir interesanti novērot. Tiem, kas tuvāk interesējas par šo ekskursiju tipu, varētu ieteikt prof. Воца rakstus; "Почвенные экскурсии школьного типа."

2. HUMANITĀRĀS EKSKURSIJAS (EKSKURSIJAS KULTŪRĀ).

Tikpat svarīgas kā ekskursijas dabā dažā ziņā pat vēl svarīgākas un katrā ziņā daudzpusīgākas ir ekskursijas kultūrā. Šis ekskursiju nodalījums ietver sevī ļoti plašu materiālu. Dažas no šīm ekskursijām liekas būt neparastas, tās sarīko samērā reti. Parasti skolās rīko tikai vēstures, mākslas un saimniecības ekskursijas. Es iztīrīšu galvenos kultūras ekskursiju tipus.

Kā kultūru var sadalīt materiālā un garīgā, tā arī ekskursijas kultūrā sadalās:

- 1) ekskursijās materiālā kultūrā, kur ietilpst cilvēka darbs, dzīves iekārta, saimniecība u.t.t.;
- 2) ekskursijās garīgā kultūrā: vēsturiskās, literāriskās, mākslinieciskās u.c.

Apskatīšu sīkāk ekskursijas materiālā kultūrā.

Šinī nodalījumā var ietilpināt to ekskursiju, ko es agrāk esmu minējusi kā ekskursijas piemēru, kur skolnieki patstāvīgi pētī ("Tirgus"). Tāda tipa ekskursijas bieži sarīko Padomju Krievijā. Atceros vienu, kur es pat piedalījos. To sarīkoja Maskavā 1927 g. Ekskursijas vadītājs bij pēdīgais - profesors ar lielu pieredzi ekskursiju rīkošanā. Temats bij: "Maskavas komunālā saimniecība". Ja varētu atņemt temata tendenciozitāti un to agitācijas materiālu, ko jo bagātīgi izlietoja vadītājs pašā ekskursijā, tad to varētu uzskatīt par ļoti izdevušos. Tā noritēja diezgan straujā tempā un ietvēra sevī vienu nelielu Maskavas rajonu pilsētas centrā. Mēs salasījāmies uz laukuma pie Kremļa. Laiks nebija izdevīgs: drusku lija. Mūsu profesors drīz ieradās. Vispirms viņš mūs lūdza turēties cieši kopā, vienā grupiņā, ieslēdzot viņu šīs grupas centrā, jo mums būšot jāstaigā pa galvenām pilsētas ielām, kur ļaunā drūzmā viegli varot pazaudēt viens otru.

Tas aizrādījums no liela svara pilsētu ekskursijās. Tūlīt pēc sava aizrādījuma profesors iesāka ekskursiju. Piegriežot mūsu uzmanību "Padomju Namam", pie kuŗa mēs stāvējām, viņš lika izlasīt uzrakstu uz tā (Revolūcija ir viesulis; tas atmet visus, kas tam pretojas"). Šos vārdus mūsu vadītājs mēģināja saistīt ar ekskursijas mērķi. (Domu gājiens apmēram tāds: revolūcijas sekas - tagadējā Padomju valsts iekārta; katras valsts pamats ir saimniecība; Padomju valstī - komunālā saimniecība; Maskavas komunālā saimniecība ir pilsētas saimniecības piemērs). Pēc tiem ievada vārdiem mēs, sekojot savam vadītājam, sākām staigāt pa Maskavas ielām, klausoties viņa paskaidrojums. Galvenais pilsētu ekskursijās ir - atrast materiālu nelielā rajonā, lai nebūtu tālu jāiet no viena ekskursijas punkta uz otru, kas ļoti nogurdina ekskursijas dalībniekus un velk garumā pašu ekskursiju. Jāatzīst, ka pārrunājamā ekskursijā šis apstāklis bij stingri ievērots, viss materiāls bij atrasts dažās viena rajona ielās. Pēc kādas stundas mēs jau zinājām, kā ierīkota Maskavas ūdensvadu sistema, kanalizācija, kā organizēta ielu tīrīšana un uzturēšana kārtībā, cik liela nozīme pilsētas dārziem un parkiem, kā iekārtota pilsētas apgaismošana (tieši ekskursijas laikā sāka aizdegties ielas ugunis) un kā regulējama ielas satiksme. Vēl daudz papildu jautājumu sakarā ar šiem galveniem mūsu vadītājs pārrunāja, un jāatzīstas, ka viss materiāls bija interesanti sniegts, dzīvi illūstrēts, un, lai gan daudz no rādītā un paskaidrotā bij mums jau zināms, tomēr interese par ekskursiju neatslāba ne uz brīdi, un visu laiku nepārtraukti noritēja dzīva saruna vadītāja un mūsu starpā. Gribu atzīmēt labu metodisku paņēmieni: stāstot mums par ielas satiksmi, profesors ievēda mūs tramvaja uzgaidāmās telpās laukuma vidū. Šīm būdijām ir stikla sienas, tā tad labi var novērot visu, kas notiek visapkārt. Profesors uzdeva mums skatīt: vienam - automobiļus, kas drāžas garām, otram -

tramvajus, trešam - ormaņus, ceturta - citus braucējus. Pats viņš skatījās pulkstenī I minūti. Tādā kārtā dabūjām skaitļus, kas ļoti spilgti raksturoja ielas satiksmi. Domāju, ka tāds paņēmieni skolniekiem sagādātu prieku. Ekskursija izbeidzās pie Maskavas komunālās saimniecības nama, kur mēs noklausījāmies pēdējos slēdzienu, ar ko profesors nobeidza savu ekskursiju. Tas būtu pilsētas ekskursijas piemērs.

Ļoti bagātīgu materiālu sniedz ekskursija uz fabriku, kas arī pieder pie ekskursijām materiālā kultūrā. Fabriku daudzi uzskata par darba un zinātnes sintezi. Varbūt šo apzīmējumu varētu pa daļai atzīt par pareizu. Ekskursijai uz fabriku ļoti noderētu tāds izejas punkts. Fabrikā jāapskata materiāli, kas nāk apstrādāšanā, tad mašīnas, kas tos apstrādā. Ja ir iespējams, jāapskata fabrika kā darbā, tā arī tad, kad mašīnas nestrādā. Jāievēro tas, kādā mērā fabrika izmanto cilvēka darbu. Labi ir iepazīties arī ar fabrikas organizāciju, lai bērni varētu saistīt atsevišķus momentus, un fabrika paliktu viņu atmiņā kā vienība, kā dzīvs organisms ar dažādām funkcijām.

No ekskursijām garīgā kultūrā visparastākās ir vēsturiskās. To nozīmi atzīst vairāk paidagōgu, kāpēc šī tipa ekskursijas sarīko diezgan bieži. Vēsture dod bagātīgu pētīšanas materiālu. Paskals ļoti zīmīgi ir salīdzinājis vēsturi ar kāda liela cilvēka dzīvi, kas mūžīgi pastāv, nepārtraukti mācās, strādā un rada. Prof. Grevs papildina šos vārdus ar slēdzienu, ka tikai tad mēs sapratīsim iekšējo cilvēka dzīvi, kad zināsim labi viņa dzīves gājumu. Tā arī vēstures garu un reizē visas kultūras garu mēs sapratīsim tikai, pētījot pašu vēstures gaitu.

Un viens no svarīgiem pētīšanas paņēmieniem ir ekskursijas. Tās rīko uz muzejiem, uz vēsturiskām vietām, drupām, vēsturiskiem pieminekļiem u.t.t. Vēsturiskās ekskursijas sarīko pēc parastā ekskursiju

plāna (apskatīts nodaļā par ekskursijas gaitu), tāpēc es neminēšu vēsturiskās ekskursijas piemēru. Gribu tikai aizrādīt, ka visvairāk vēsturiskā ekskursijā ir vajadzīgi ekskursijas protokolisti, kas jau agrāk minēti, arī zīmētāji un fōtografi. Apstrādājot ekskursijas materiālu, protokoli, zīmējumi un fōtografijas var labi noderēt. Ja skolā ir vēstures pētītāju pulciņš, visu ekskursijas materiālu var ievietot pulciņa žurnālā vai muzejā. Dažkārt bērni sastāda īpašu ekskursiju albumu ekskursijas uzņēmumiem, zīmējumiem un īsiem aprakstiem.

2. LITERĀRISKĀS EKSKURSIJAS

ir ļoti neparastas mūsu skolas praksē. Tās pa lielākai daļai atšķiras no citiem ekskursiju tipiem. Galvenā atšķirība ir tā, ka tās nevar apskatīt pašu ekskursijas objektu, kā piem. botaniskā ekskursijā ar puķēm, kokiem, zōologiskā ar dzīvniekiem, vēsturiskā - ar senatnes pieminekļiem. Literāriskās ekskursijas nepētī pašu objektu, bet tikai tā komentāru. Tāda veida ekskursija prasa, lai tās dalībnieki labi pazītu literāturu vai mazākais to literātūras daļu, ar ko saistīta ekskursija. Literāriskās ekskursijas sadalās: pirmkārt, tādās, kas illūstrē rakstnieka dzīvi. Tādā ekskursijā var apmeklēt vietas, kur rakstnieks dzimis, audzis un mācījies, kas kaut kādā ziņā saistās ar rakstnieka biografiju, mājas, kur viņš dzīvojis un strādājis u.t.t. Zināms, materiālam jābūt viegli sasniedzamam, t.i. ne pārāk plašam, apskatāmām vietām jābūt netālu vienai no otras. Vislabāk, ja/ekskursijas materiāls atrodas vienā pilsētā; tā, piemēram, Florencē var sekot Dantes garam. Lielākā daļa vietu, kas saistītas ar viņu, ir apzīmētas marmora plāksnēm, kur iekalti Dantes vārdi, kas attiecas uz šo vietu. Tāpat Pēterpilī var sekot Puškinam. Var sākt ar viņa mājām, apskatīt tās Pēterpils vietas, par ko viņš visvairāk ir rakstījis. Tad var apska-

tīt Pēterpilī arī tā saucamo Puškina muzeju, kur sakopotas dažādas Puškina lietas, grāmatas un dokumenti. Šādas ekskursijas illūstrē rakstnieka biogrāfiju. Latvijā varētu sarīkot ekskursiju uz Kaudzītes Matīsa dzimteni, apskatīt mājas, kur viņš nodzīvojis visu savu mūžu, apmeklēt kapsētā viņa kapu. Šī ekskursija sarīkojama kādā svētku dienā, kad ir sanākuši apkārtnes iedzīvotāji uz baznīcu vai kapiem. Apskatot Kaudziša mājas, ekskursanti pārrunās viņa dzīves gaitu; ceļā uz baznīcu vai kapsētu varēs pārrunāt "Mērnīku laikus" un to galvenos tipus. Dažus no šiem tipiem varēs varbūt novērot sabraukušo dievlūdzeju starpā. Nezinu, cik lielā mērā to varēs izdarīt, jo to laiku ļaudis jau nav atrodamī dzīvo starpā, tomēr var gadīties, ka dažas raksturīgas pazīmes būs palikušas arī tagadējos tā apvidus iedzīvotājos. Tad šī ekskursija pa daļai piederēs jau pie otrās literārisko ekskursiju grupas, kas saistīta nevis ar rakstnieka biogrāfiju, bet ar pašiem rakstnieka darbiem. Tāda veida ekskursijā studē vietas, kas aprakstītas kādā darbā, vai vispār raksturīgo dažu darbu fonu, piem. muižnieku mitekļus Turgeņeva romanos.

6) MĀKSLAS EKSKURSIJAS

ir tās, kas modina skolniekos aistētisko sajūtu. Tās pa lielākai daļai sarīko muzejos, bet dažreiz arī dabā. Muzejā, sevišķi ja tas ir liels un daudz nodalījumiem, ekskursiju vadīt ir grūti. Tāpēc parasti muzejos ir speciālisti-skaidrotāji, kas arī vada ekskursijas, tomēr daudz labāk, ja skolnieku ekskursijas vada pēdāgōgs. Viņš pazīst savu grupu, tās spējas, interēses un vājās puses un tāpēc zinās izlietot muzeja materiālu vislabāk un visnoderīgāk tieši savas grupas labā. Protams, tāda ekskursija prasa no skolotāja labu sagatavošanos. No muzeja bagātā materiāla viņam jāizvēlas tas, kas ir ekskursijai noderīgs. Tad, atkarībā no ekskursijas temata, viņam jāizlieto dotais materiāls, jāatrod

sakars ar veselu laikmetu vai ar kādu virzienu mākslā, jāpadomā, kāda mākslas darbu apgaismošana būtu visvairāk piemērota grupas spējām un interesēm. Ekskursijas vadīšana ne ar ko daudz neatšķiras no parasto ekskursiju vadīšanas. Jāatzīmē, ka apskatot un paskaidrojot kādu gleznu, no liela svara sākumā/^{pie}griez t uzmanību vispārējam, mēģinot palīdzēt skolniekiem iedzīvoties gleznotāja pasaulē. Pēc tam var pāriet uz analīzi. Jāievēro gleznotāja raksturīgākās īpatnības, tad jāapskata tās sakarā ar laikmetu, kad viņš darbojies, ar tā laika mākslas strāvēm, un jānoskaidro, kādu vietu viņš ieņēmis citu gleznotāju starpā.

Ekskursantus pa lielākai daļai visvairāk interesē gleznes vai skulptūras saturs, sižets. Šī emocija nav tīri aistētiska, bet gluži to noliegt nevar, jo bez parastā jautājuma "Kas tur uzzīmēts?" vai "veidots" ļoti daudzi, ne tikai bērni, bet arī pieaugušie, neprot pieiet mākslas darbam. Ar šo jautājumu jāapmierinās un jāmēģina tam atbildēt tā, lai skatītāja vēriba pārietu no mazāk vērtīgā un svarīgā uz svarīgāko. Tādā kārtā, varbūt, mēs varētu uzskatīt šīs emocijas, ko modina gleznes sižets un kas pašas par sevi nav vērtīgas, par pirmo soli uz tīro aistētisko emociju un jūtu valsti. Tādā gadījumā šīm emocijām jau ir zināma vērtība: tās izlieto kā līdzekli aistētisko jūtu izkopšanai.

Vēl pāris vārdu par mākslas ekskursijām dabā. Nedomāju, ka īpašas mākslas ekskursijas uz laukiem, uz kādu skaistu vietu dabā būtu vērtīgas, ja tās nepapildina ar kādu vēstures vai citu tematu. Tās var būt tukšas, pārspīlētas jūsmošanas pilnas. Kurā katrā ekskursijā, ko sarīko uz laukiem, vai nu botāniskā, zooloģiskā, vēsturiskā, vai kādā citā, varēs nojaust zināmu aistētisku noskaņu; to radīs pati daba un ekskursijas vadītāja dzīvais vārds. Apvienotas mākslinieciski-vēsturiskās ekskursijas var sarīkot piem. kādā vēsturiskā parkā (Versaļ, Petergof, Carskoje Selo, Cesvaines u.t.t.), kas sniedz bezgala daudz materiāla

mākslas ekskursijai. Vēstures moments šādā ekskursijā to ļoti paplašina un padara daudzpusīgāku. Latvijā maz tādu skaistu vēsturisku parku, ko varētu izlietot ekskursijai, bet toties netrūkst ļoti skaistu vēsturisku vietu, kas varētu būt uzskatītas par apvienotās vēsturiski-mākslinieciskās ekskursijas mērķi. Sigulda, Koknese, Abavas krasti, Kandava, vecās pils-ārupas un pilskalni, kas izkaisīti pa visu Latviju, lieliski noder par bagātīgu materiālu ekskursijām.

Pirmkārt, tad, ja skolotāji skatās uz ekskursijām, kā uz skolas darbu kāvēšanu. Uzskatīt šādi godlīgā ekskursijās par nepietiekamu tādai vajadzībai nebūtu, kas patlaban tas rīko pavēsti un neinteresanti, ka kāda vieta uzskatīta par pietrūkušu un nepietiekamu pierādumu. Šādas ekskursijas rezultāts nepietrūkušā vēlēk klase, kā tad ir obligatoriski katrai ekskursijai. Ja ko gar arī varētu šādi godlīgā apstrādāt, nekāda palīdzība pēc tam jānodrošina skolā, kas skolotājam, tā visām ir vajadzīga zināma pierādījumu skolas darbam.

Daži padomēji jānodrošina arī ekskursijām. Kaut arī minētā godlīgā vieta varētu pilnīgi pietrūkt, ja ekskursijas ir nostāda, tad visām jābūt, ja to nepieciešams.

bet vēl citi padomēji var palīdzēt šādā darbam. Šādi godlīgā tas notiek, ja šādas ekskursijas nodrošina, ko šādas darbam. Tas notiek galvenokārt Padomju Krievijā, kur ir nodrošināta šāda ekskursiju metode, kur nodrošina zināmu nodrošināšanu par šādas ekskursijas, bet šādas darbu uzskatīt vieta par papildinājumu ekskursijām, šādas šādas tas nodrošināšanu darbam nodrošināšanu, tā ir šādas darbu nodrošināšanu. Šādas: to, kas jābūt par šādas - nodrošināšanu, šādas par papildinājumu, par šādas lieta; tā, kas ir šādas papildinājumu - nodrošināšanu nostāda par šādas visu darbam. Šādi ir visām visu pārņemti šādas šādas, kas izriet no uzskatīto vērtības pierādījumu. Šādas šādas

V.
Nass

Aplūkojot ekskursijas, to vadīšanu, atzīstot lielo ekskursiju nozīmi skolas dzīvē, mēs nonākam pie praktiskā jautājuma: cik lielā mērā un kā tās izlieto skolas darbā.

Kuŗu katru labu lietu var tā nostādīt, ka tā izvērtīsies par vislielāko ļaunumu. To paŗu mēs redzam šinī gadījumā, un tas var notikt divējādi.

Pirmkārt tad, ja skolotāji skatās uz ekskursijām, kā uz skolas darba kavēšanu. Uzskatot tādā gadījumā ekskursijas par nopietnas sagatavošanās necienīgām, šie paidagōgi tās rīko pavirŗi un neinteresanti, kā kādu viņiem uzspiestu gaŗleicīgu un nepatīkamu pienākumu. Šādas ekskursijas rezultātus neapstrādā vēlāk klasē, kā tas ir obligatoriski katrai ekskursijai. Un ko gan arī varētu šinī gadījumā apstrādāt? Nekādu paliekoŗu pēdu tā nav atstājusi nedz skolēnā, nedz skolotājā. Tā tieŗām ir bijusi zināms traucējums skolas darbā.

Daŗi paidagōgi principā uzstājas p r e t ekskursijām. Nupat minētā gadījumā viņiem varētu pilnīgi piebalsot: ja ekskursijas tā nostāda, tad tieŗām labāk, ja to nemaz nebūtu.

Bet vēl citā ceļā var padarīt labu lietu par ļaunu. Šai gadījumā tas notiek, ja pārspīlē ekskursiju nozīmi un labumus, ko tā dod skolas darbam. Tas notiek pašulaik Padomju Krievijā. Tur ir izstrādāta īpaŗa ekskursiju metode, tur mēģina visu mācīšanos pamatot uz ekskursijām, bet skolas darbu uzskatīt tikai par papildinājumu ekskursijām. Galvenā kārtā tas novērojams dabas zinātnēs. Tā ir skolas darba pilnīga pārpraŗana: to, kam jābūt par pamatu - mācīšanos, uzskata par papildinājumu, par blakus lietu; to, kas ir tikai papildinājums - ekskursijas, nostāda par pamatu visam darbam. Tā ir tieksme visu pārmērīgi konkretizēt, kas izriet no uzskatāmības vērtības pārspīlēŗanas. Pārāk liela

vienkāršošana padara lietu neinteresantu, dziļākas un nopietnas mācīšanās un pētīšanas necienīgu.

Uzskatāmība arī ir laba tikai zināmā mērā. Ir apsveicams, kad to, kas izpētīts un apskatīts teorētiski, var arī konkrēti apskatīt, tas palīdz apgaismot lietu vispusīgāki. Labi arī, ja kādu konkrētu uztvērumu vēl teorētiski padziļina, tad tas kļūst skaidrs un saprotams ne tikai ārēji, bet arī iekšēji, savā būtībā. Bet ja uzskatāmību uzskata par galveno un gandrīz vienīgi vērtīgo skolas darbā, tad ar to pašu izlēdz iekšējo vērošanu, kas ir daudz svarīgāka par ārējo.

Tādā kārtā ekskursijas pirmā gadījumā var traucēt kārtīgo skolas darbu, otrā - kaitēt nopietnam koncentrētam garīgam darbam. Šās ir tās divas iespējamības, kas labu lietu var padarīt par ļaunu. Kā no tā izvairīties? Domāju, ka tas nav grūti. Vienkārši jāsaprot pati ekskursijas būtība:

1) tas, ka tā ir nevis rotaļa, bet nopietns un svarīgs darbs, kam jāsaprotas, un kas jāvada, ievērojot zināmus noteikumus;

2) tas, ka ekskursija ir ļoti svarīga, nepieciešama skolas darba sastāvdaļa, kas padara to dzīvāku, tuvāku bērniem; bet tomēr tā ir tikai lielā paidagōgiskā darba viena daļa, un nekādā ziņā nedrīkst ~~never~~ to nostādīt par tā pamatu un noteicēju.

Ja šīs divas prasības ievēros, nebūs jābaidās nokļūt ekstrēmos, kā vienā, tā arī otrā virzienā. ~~Ja~~ Ekskursijas, pareizi seprastas un gudri vadītas, var nest skolas darbam tikai svētību.

L I T E R Ā T Ū R A :

Svenne O. "Par skolnieku ekskursijām." Mūsu Nākotne Nr.18 1923 g.

Lancmanis Z. "Skolēnu ekskursijas" Mūsu Nākotne 1923 g. Nr.8

Āre T.K. "No ekskursijas piedzīvojumiem" Mūsu Nākotne 1923 g.

Nr.13 un 14

Svenne O. "Uz ziemeļiem (Ekskursijas piezīmes)" Mūsu Nākotne

1924 g. Nr. 3 - 5 .

"Школьные экскурсии, их значение и организация" сборник статей
под ред. проф. В.Е.Райкова. ✓

"Экскурсии в культуру" методический сборник под ред.
проф. И.М.Гревса ✓

"Весенние и летние экскурсии в природу" сборник статей под ред.
Всесвятского. ✓

"Экскурсии по городу со школьниками I ступени" сборник статей. ✓

В.М.Сухова "Что может дать экскурсия". ✓

Lancmanis Z. "Metodiski aizrādījumi un ziņas Siguldas ekskursijām"
Izglīt.Min.Mēnešraksts 8. 1921 g.

Lidumnieks (Lancmanis) "Ekskursiju lietā". Balt.Vēstn.1920 g.
Nr.Nr.103,107,108,112,113,119.

Siliņš Jānis "Par priekšā stāvošām ekskursijām" Daba 5/6. 1926 g.

Kronlīns J. "Latviešu pamatskolu ekskursijas 1924/25 m.g."
Izglīt.Min.Mēnešr. 4.1927 g.

Sergis Cezars "Materiāli fizikalām ekskursijām" Mūsu nākotne 13/14
1927.